

till tro

Vätterbygdens kristna profil är tydlig och begreppet Smålands Jerusalem välkänt. Under medeltiden var området centralbygd i landet och Vättern band samman och skilde mellan de båda götalandskapen. I Jönköping bytte kungen vakt på sin Eriksgata.

Fortfarande ligger vägskelet mellan öst och väst här. I kyrklig mening är detta dock mitten. I Vätterbygden har kyrkan ett av sina starkaste fästen i landet.

Denna urgamla centralbygd i Sverige, är idag den del av Växjö stift som har flest nya kyrkor. Den kristna traditionen och missionsviljan föds dagligen på nytt. De många frikyrkorna och vår egen kyrka samverkar med varandra till en folkfromhet som präglar stora delar av samhället.

Att vara kristen, är i Vätterbygden för många ett sätt att leva, men också att vara.

+ Jan-Olof
Biskop i Växjö stift

Svenska kyrkan
VÄXJÖ STIFT

Öppettider:

Sommartid är flertalet av kyrkorna öppna dagligen för besökare. I några av dem finns även möjlighet till guidning samt servering. Öppettiderna kan dock variera beroende av personalens arbetstider och möjligheter att finnas tillgängliga. Om du vill vara riktigt säker på att kyrkan du önskar besöka är öppen, kontakta personalen i förväg.

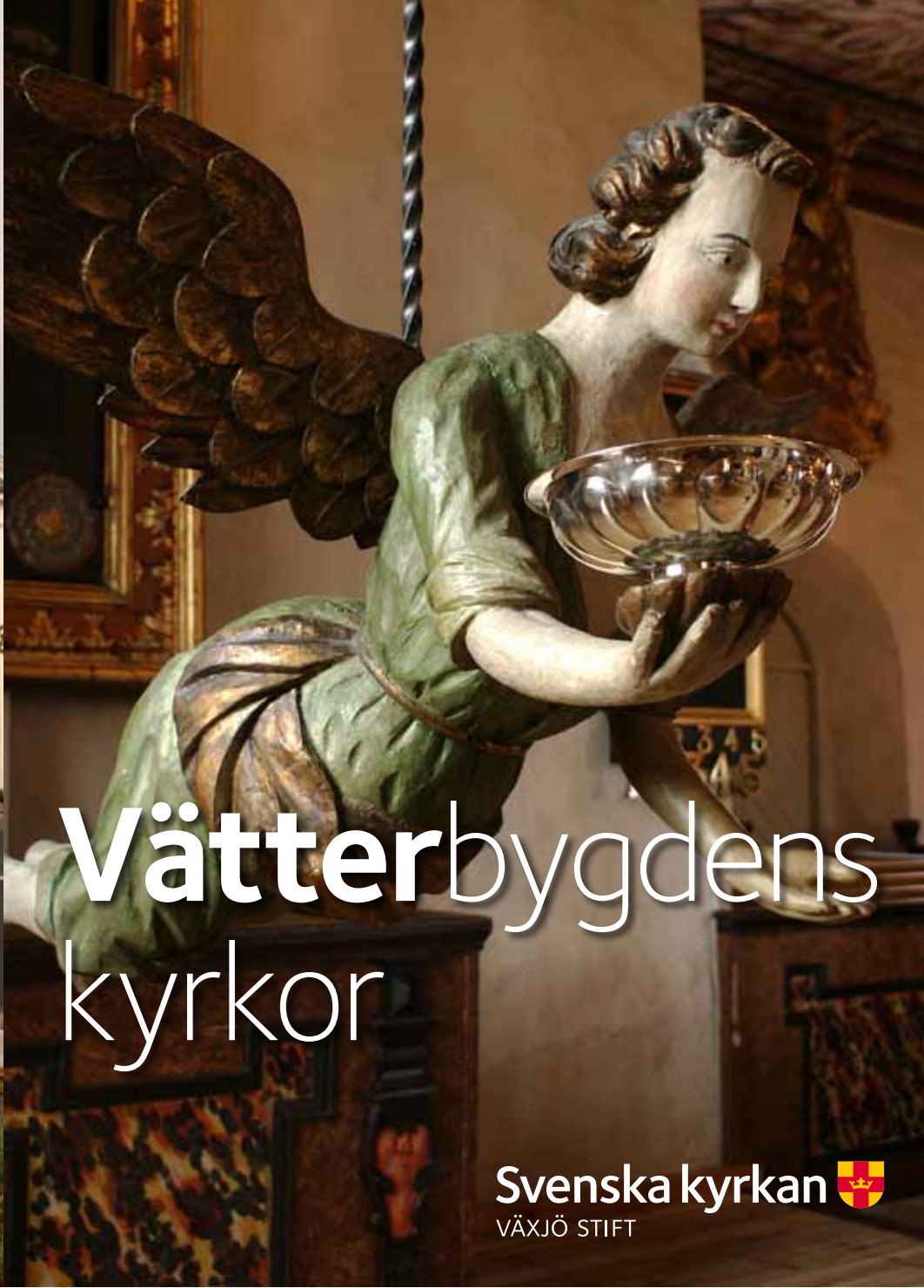
För mer information besök gärna:

www.svenskakyrkan.se/vaxjostift
www.visingsko.net
www.jkpglm.se
www.kyrktoget.se
www.kyrkokartan.se

Välkomna!

Svenska kyrkan
VÄXJÖ STIFT

Svenska kyrkan
VÄXJÖ STIFT

Visingsö

Järnåldersgravfälten på Visingsö vittnar om ett blomstrande samhälle långt innan Sverige blev Sverige.

Alla som har läst Jan Guillous böcker om Arn, eller sett filmerna minns hur borgen Näs, på Visingsös sydspets, var residens för kungamakten i det gryende riket Sverige. Troligtvis uppfördes borgen redan under tidig medeltid på 1100-talet av någon av de sverkerska kungarna, kanske Sverker den äldre. De flesta är överrens om att borgen stod i centrum för den svenska kungamakten under 1200-talet. Ön var lätt att försvara eftersom fiender syntes från långt håll. Samtidigt var det många vägar som strålade samman här vid Vättern. Kumaby kyrka har daterats till cirka 1135 utifrån Sverker den äldres regeringsår 1134-1156. Ströja kyrka uppfördes under 1100-talets andra hälft.

1560 fick Gustav Vasas systerson Per Brahe förvaltarskapet över området vilket han utövade från Visingsborgs slott som han även uppförde till stora delar. Per Brahes son, Magnus Brahe, påbörjade 1633 en stor ombyggnad av den medeltida kyrkan Ströja som låg i anslutning till slottet. Tyvärr avled han innan arbetet var klart vilket slutfördes under Per Brahe den yngres ledning. Förebilderna till Brahekyrkan, som den sen kallades, var de tyska furstekyrkorna som till stor del syftade till att visa på byggherrens storhet. Kyrkan är ett välbevarat exempel på stormaktstidens byggande i renässans och barock med rik utsmyckning, prakt och överdåd. Den rikt uthuggna kalkstensportalen vid västporten är utförd 1653 av Börje Bildhuggare med bland annat familjerna Brahes och Stenbocks vapen. Väggar har en rik bemålning och visar bland annat Braheättens släkträd med förgreningar till den heliga Birgitta.

Per Brahe den yngre, som vid den här tiden var landets mest förmögna, var Svea Rikes drott från 1640 fram till sin död och besatt därmed det högsta ämbetet i landet. Han var även generalguvernör över storhertigdömet Finland där han grundade flera städer. Han förbättrade även skolväsendet genom grundläggandet av Åbo universitet. Kopplingen till Finland syns även i Brahekyrkan där predikstolen från 1627 är ett beställningsarbete från Åbo. Hemma på Visingsö grundade han "Braheskolan" 1636 där den medeltida Kumaby kyrka byggdes om till skolor. Bland annat kortades tornet ner och en altan byggdes högst upp där eleverna kunde ägna sig åt stjärnskådning. Skolan lades ner 1811 då den flyttades till Jönköping.

När Per Brahe avled 1680 drogs greveskapet in till kronan och under Karl XII:s tid, mellan 1716-1718 fanns det cirka 2000 krigsfångar på slottet, de flesta från Ryssland. Slottet brann ned 1718 och enligt tradition var det krigsfångarna som anlade den i samband med att de fick höra om kungens död.

© SVENSKA KYRKAN VÄXJÖ STIFT 2013. Sampanställd av Maria Rydén och Tobias Sjögren. Materialet är hämtat från Växjö stifts kyrkobesöksarkiv. Upplag: 10 000 ex. Grafisk produktion: Löwen Presscenter AB

Dopänglar

I Växjö stift kan man idag se dopänglar i fem kyrkor, Hakarp, Nässjö gamla, Skärstad, Svarttorp och Almesåkra. Av lite mer än tjugo kända svävande dopänglar i Sverige tillhör nästan alla kyrkor som finns i närheten av Jönköping.

I Hakarps kyrka kan man än idag se hur den svävande dopängeln från 1759, med ursprunglig hissanordning, hänger i kortaket och sänks ner vid barnbapt. Dopängeln från 1739 i Nässjö gamla kyrka är den äldsta i Växjö stift. Övanför kalkstensdopfunten i Skärstads kyrka svävar en snidad dopängel från 1767, sannolikt ett arbete av bildhuggaren Jöns Lindberg. Det har även funnits svävande dopänglar i Rogberga och i Lekeryds kyrkor men dessa är idag inte upphängda i kyrkorumen.

Ursprunget till den svävande dopängeln kommer från det lutherska Tyskland, där de var vanliga under 1600- och 1700-talen. Dopängeln, som är ett cirka 1 meter långt träarbete, hängde i kyrktaket och sänktes ner vid dopgudstjänsten med dopskålen i sin hand. När dopänglarna började användas i Sverige på 1700- och 1800-talen sammanföll detta med en tid där man förespråkade att dopet inte längre skulle ske vid ingången till kyrkorummet utan framme i koret. I många av kyrkorumen flyttade man aldrig fram den stora tunga medeltida dopfunten i sten utan inhandlade istället en ny. Detta var även en tid med växande befolkning, kyrkplikt och fulla kyrkor. För att skapa mer utrymme i koret valde man i några kyrkor att endast ha enkla trästall med en dopskål som kunde ställas fram vid dop.

Redan under första halvan av 1800-talet börjar man sluta använda de svävande dopänglarna. "Odugligt, skräp" beskrivs dopängeln i Nässjö gamla kyrka som år 1830. Vid tiden revs många medeltida kyrkor i och med att de ansågs vara för små och mörka. Nya stora, ljusa och, efter den tidens ideal, moderna kyrkor uppfördes. Förmodligen var det nu som dopänglarna förvisades till kyrkvindar eller magasin. Det är kanske tack vare detta som de flesta var i mer eller mindre gott skick när de "hittades" och återigen fick plats i kyrkorumen på 1900-talet. I Hakarps kyrka togs dopängeln ner under slutet av 1800-talet och först 1944 hängdes den återigen upp i kyrkans kor.

Dagens moderna dopänglar, som ofta är i glas, är dopgävor till de nydöpta. Man kan bland annat se dem hängande i dopträd i kyrkan. Dopänglarna delas sedan ut till de döpta som gåva vid något tillfälle under året.

Historik

De äldsta stenkyrkorna i Växjö stift, som ofta sägs ersätta en träkyrka, började byggas runt år 1170. De kallas för romanska kyrkor och hade långhus och ett smalare kor, ofta med en rund absid.

Två exempel på absidkyrkor är Kumaby kyrka som uppfördes någon gång vid 1100-talets mitt och Lekeryd från 1200-talets början. Både Järsnäs och Ölmstad är exempel på medeltida kyrkor med rakslutet kor. Från 1200-talets mitt och framåt skedde en stiftöändring av inredningen till gotisk stil. Detta kan man bland annat se på triumfkrucifixen där 1100-talets triumferande och krönte Kristus nu istället ersattes av en pågåd och lidande människoson. I både Ölmstad och Forserum kan man se krucifix med en lidande Kristus.

Inredningen från 1600-talet och början av 1700-talet präglades till stor del av barocken eller senrenässansen. Karakteristiskt för barocken var att det skulle vara dramatiskt, tungt, pampigt och med mycket kontraster. Det var även vid den här tiden som kyrkorna försågs med fasta bänkar. Både Barnarp och Brahekyrkan visar på stormaktstidens kyrkor med tydlig närvaro av stormän genom bland annat begravningsvapen och gravskrank som markerade gravkor för den avlidande och hans familj.

Under 1700- och 1800-talet ansågs de gamla kyrkorna vara små, trånga och så omoderna att många revs eller byggdes om. Nya stora och ljusa salskyrkor byggdes i nyklassicistisk, nygotisk eller empirestil. Detta var det ideal som präglade kyrkobyggandet från mitten av 1700-talet och hundra år framåt. I Växjö stift kallas dessa kyrkor ofta för Tegnérklador efter Esaias Tegnér som var stiftets biskop mellan år 1824 och 1846 och drivande i denna nybyggnads väg. Förebild för nyklassicismen var antikens ideal med enkelhet, symmetri och harmoni medan den nygotiska stilen framhöll medeltidens arkitektur. Kyrkorna i Barkeryd, Järstorp och Nässjö gamla är kyrkor från den här tiden.

1900-talet var kyrkorestaureringarnas men även nybyggnationens tid med stora förändringar av kyrkorummens inredning och funktion men även återställande till ett mer ursprungligt kyrkorum. Huskvarna kyrka är ett tydligt exempel på den nationalromantiska stilen men även Nässjö och Sofia kyrkor visar den nygotiska stilen som förekom vid sekelskiftets början.

Flera stadsdelskyrkor har under hela 1900-talet uppförts i och omkring Jönköping. Den yngsta är Ekshagskyrkan som invigdes 1996.

Vätterbygdens kyrkor

1 Kumlabys kyrka Tack vare att kyrkan blev skola med tre klassrum 1636 undgick den flera annars vanliga förändringar och idag kan man här få möjligheten att uppleva ett ovanligt välbevarat medeltida kyrkorum med vackra kalkmålningar från 1400- och 1600-talet.

2 Brahekyrkan På 1600-talet byggdes Ströja medeltidskyrka om för att bli gravkyrka och monument över Brahesläkten. Här kan man tydligt se den prakt och det överdåd som stormaktstidens kyrkor förmedlade till sina besökare på 1600-talet. Arkitekturen i renässans och barock har sin förebild i de tyska furstekyrkorna där de medeltida furstarna formade kyrkorumen som monument över sig själva.

3 Gränna kyrka Mycket av kyrkans äldre historia förstördes i en brand 1889 men det som räddades används som utsmyckning i dagens kyrka. Vid dopfunten kan man se den gamla kyrkans korfönster från 1100-talets mitt med en vacker glasmålning från 1886-87 av Astrid Thesselius.

4 Örserums kyrka Kyrkan uppfördes på privat initiativ av Direktör August Teodor Wirén 1937 och donerades sedan till Örserums kapellstiftelse. I kyrkobyggnaden finns även en lägenhet, ursprungligen tänkt som bostad för vaktmästaren.

5 Ölmstad I det medeltida koret, med välvit tak, kan man se muralmålari från både sent 1400-tal och renässans med sicksackband, slingerdekor, helgon, narrar och bibliska scener som Moses och kopparornen, Jona och valfisk, Golgata samt Kristi uppståndelse. Troligtvis är 1400-talsmålningarna utförda av en lärjunge inom den så kallade Vadenstaskolan.

6 Skärstad På korväggen finns en mosaik i guld, marmor och granit av Bo Beskow från 1972 med temat "Kampen mellan det goda och det onda". Det starkt stiliserade motivet visar Korset, Jerusalems portar och en drake. Materialet som användes till mosaiken var delvis kvar från arbetet med Gyllene Salen i Stockholms stadshus.

7 Landsjökyrkan Korväggen i denna, i övrigt avskalade och ljusa kyrka från 1954, pryds av ett uppståndelsekrucifix "Den segrande Herren" av Hjalmserydskonstnärinnan Eva Spångberg.

8 Huskvarna kyrka Utvändigt påminner denna nationalromantiska kyrka, som uppfördes 1907-08, om de norska stavkyrkorna. Från början var den då öppna takstolen utsmyckad med drakuhuden men efter debatt kläddes takkonstruktionen in 1930.

9 Hakarps kyrka Den välbevarade korskyrkan från 1694 speglar än idag den tidens ideal med en blandning av renässans och barock. Edvard Orms takmålningar från 1729 skildrar bland annat Paradiset med syndafallet och Helvetet men även Kristi uppståndelse och hur de döda på Hakarps kyrkogård stiger upp ur sina gravar på den yttersta dagen.

10 Svarttorp I kyrkans samlingsrum hänger en dopängel i bondbarock från 1700-talet. Ursprungligen har den hängt i den gamla kyrkan som revs när den nuvarande kyrkan byggdes år 1870. Konstnären till dopängeln är okänd men den visar stora likheter med andra dopänglar i sydöstra Västergötland av Jöns Lindberg.

11 Lekeryds kyrka Absidkyrkan, troligtvis uppförd under 1200-talets första hälft, präglas invändigt av stilideal från 1600- och 1700-talet och de vackra takmålningarna med skyar, änglar och språkband från 1782 av Grännamålaren Olof Rosenblad.

13 Bankeryds kyrka Blickfånget i kyrkorummet, från 1864, är Torsten Nordbergs färgstarka muralmålning från 1954 med tema Bergspredikan. I korvalvet skildras frälsaren och korväggarna visar "Saligprisningarna". Nordberg var en av 1900-talets mest anlitade kyrkkonstnärer.

14 Trångshälla kyrka En tredelad vävnad av Anna-Britta Jannerfeld, med symbolerna fadershanden, kristusmonogrammet och den himmelska segerkransen, pryder kyrkan från 1969.

15 Järstorps kyrka Den i grunden medeltida kyrkan byggdes om 1831 och anpassades då efter de nyklassicistiska idealen med ljus och stramhet. Altaret med det enkla korset, törnekronan och svepeduken har till skillnad mot många andra kyrkorum inte ersatts av någon ny altarpuppssats utan pryder än idag kyrkorummet.

Altarskåpet i keramik från 1973 är tillverkat av Jönköpingskonstnären Magnus Johansson och visar scener ur evangelier.

16 Bymarkskyrkan Stadsarkitekt Göran Pauli ritade kyrkan som byggdes 1935.

17 Dalvikskyrkan Svenska, som är från 1968, drivs av EFS i samarbete med Svenska kyrkan. Kyrkans fondvägg består av en sex meter hög Kristusgestalt av tegel i olika färger skapad av Yngve Nilsson, Ösby.

18 Slottskapellet Slottskapellet, idag stadens äldsta bevarade träbyggnad, byggdes som begravningskapell efter Erik Dahlbergs ritningar, daterade 1692. Kapellets färgstarka och symbolfyllda altartavla är målad av Ljungbykonstnären Sven Ljungberg.

19 Sofia Jönköpings största kyrka uppfördes 1885-89 efter ritningar av Gustaf Dahl, som utnämndes till professor i byggnadskonst vid Konstakademien 1883. Sofia kyrka ritade han i nygotisk stil vilken var populär vid det sena 1800-talet.

20 Kristine kyrka Som hyllning till Drottning Kristina, men även den italienska martyren St Christinae, grundlades kyrkan på Kristinadagen den 24 juli 1649. Dagens kyrka uppfördes efter en stor brand år 1790. 1972-73 omformades dopkapellet inne i kyrkan till ett Mariakapell med utsmyckningar av Margareta Engström, Bankeryd.

21 Ekhagskyrkan

Kyrkorummet från 1996 är sexkantigt nertill och åttakantigt upptill. Det påminner om veckans sjätte dag, långfredagen när Jesus dog och om den åttonde dagen, söndagen när Jesus uppstod. Ljuskrönan i taket lyser som en gloria över hela församlingen och är tillverkad av Fongs gelbjuter i Gränna.

22 Österängskyrkan Arkitektoniskt skiljer sig kyrkan från de flesta andra kyrkor. Verksamheten i kyrkan, vilken invigdes 1961, inriktade sig från början bland annat mot unga familjer med så kallade äktenskapskolor för nyförlovade och nygifta. År 2003 startade man musikskola och sedan dess är profilen musik och dans.

23 Öxnehaga Öxnehaga är "Kyrkan i centrum" dit många människor kommer, tänder ljus och sitter en stund vid det rinnande vatten som finns i kyrkan vid ljusbäraren. Altartavlan "En brinnande tro" är skapad av textilkonstnären Inger Sarin.

24 Gråshagskykan Koret i stadsdelskyrkan från 1962 pryds sedan 1991 av en vacker och färgstark bonad kallad "Vägen inåt och uppåt". Bonaden är komponerad av Marianne Nordström med inspiration från Bibeln (1 Mosebok och Upp 21-22) och vävd av Kristine Packalén.

25 Ljungarum Dopfunten, från 1200-talet, är kyrkans äldsta föremål och troligtvis det enda som finns kvar av den ursprungliga inredningen. Vindflöjarna på kyrktaket är från 1746 när kyrkan byggdes om och blev betydligt större.

26 Råslätts kyrka Förslaget "oas" av Per Rudenstam vann arkitekttävlingen om Råslätts kyrka 1972. Här skapades en samlingsplats i centrum, en kyrka med alla funktioner kring ett torg. Altarutsmyckningen "Levande stenar" är ett verk av Jönköpingskonstnären Magnus Johansson.

27 Sandseryd Vid två tillfällen, 1645 och 1706, har kyrkan brunnit men byggts upp igen på de gamla murarna. Takmålningarna som pryder kyrkorummet är odaterade men troligtvis från tidigt 1700-tal, samtida med när kyrkan byggdes upp igen.

28 Kyrkvillan i Hovslätt Träkyrkan från 1981 byggdes om 1998 och i samband med återinvigningen tillkom kyrkans ikoner, målade av ikonkonstnären Roland Forsberg från Göteborg, som idag till stor del präglar upplevelsen av kyrkorummet.

29 Norrahammar Stadsarkitekt Göran Pauli ritade kyrkan och dess inredning som än idag är ursprunglig från 1930 då kyrkan byggdes. Även de ovanliga ljuskrönorna med lampskärmar av pergamentpapper är ritade av Pauli.

30 Månsarps kyrka Lanterninens gjutjärnsspira, på empirekyrkan från 1853, är unik i landet och visar hur betydelsefull järnmalsbrytningen var för orten. Spiran, som är gjuten vid Huseby bruk av malm från berget, är skänkt av Tabergs bergslag.

31 Barnarps kyrka Den tidigmedeltida kyrkan fick sin nuvarande korsformade karaktär år 1686-87. Ombyggnationerna bekostades till stor del av generalmajor Granatenhielm som hade sitt säteri i socknen. Än idag kan man se det Granatenhielmska gravskranket, ett av få bevarade i länet, som markerade släktens gravor i kyrkan.

32 Rogberga Dopfunten i trä från 1600-talets mitt, ett enkelt och blåmålat renässansarbete i ek, är bevarad från den gamla kyrkan som revs när den nuvarande byggdes 1867. Utanför kyrkan finns en ditflyttad runsten från 1000-talet.

33 Ödestugu Den lilla tornlösa medeltida salskyrkan har synliga så kallade hammarband vid takfoten. Det östliga, på sakristian, har karvsnittsdekor med inskränningar av halvrundlar med rosetter, uddsnitt och nedtävande hästskor. Om detta är bjälkens ursprungliga placering är oklart. Kanske har den ingått i en äldre öppen takstol och då varit synlig inifrån kyrkorummet.

34 Öggestorp Den åttakantiga kyrkan från 1883 är länets enda centralkyrka från tiden, vars arkitektur ville fokusera på gemenskap och predikan. I kyrkan finns ett stort antal föremål från den äldre kyrkan, bland annat en fabeldjursprydd medeltida dopfunt av mäter Bestiarus och bibliska scener från gamla kyrkans innetak, målade 1755 av Carl Gustaf Nehrmann.

35 Forserum I princip alla romanska kyrkor har idag ett innetak men i Forserums kyrka, från slutet av 1100- eller 1200-talets början, finns den öppna takstolen kvar vilket är unikt och präglar hela kyrkorummet. En tvärbjälke i taket, med ett gotiskt triumfkrucifix från 1300-talet, markerar gränsen mellan den medeltida delen och den del som byggdes ut på 1700-talet.

36 Barkeryds kyrka Empirekyrkan från 1846 har kvar större delen av sin ursprungliga inredning. Ett av kyrkans äldsta föremål är den romanska sandstensdopfunten av så kallad Njudungstyp med olika fabeldjur. Cuppan är delvis en rekonstruktion i konststen från 1952.

37 Nässjö gamla kyrka Här i den nyklassicistiska kyrkan från 1791 kan man se två predikstolar, den äldre medeltida kyrkans predikstol från 1600-talet som hänger på kyrkorummets norra vägg samt altarpredikstolen från 1794.

38 Nässjö Glasmålningarna i korets fönster är utförda 1961 i så kallad glashällsteknik av konstnären Elis Lundqvist, född i Nässjö. Lundqvist anses vara den som introducerade tekniken från Frankrike till Sverige på 1950-talet. Tegelryrkan i nygotisk stil uppfördes 1907-09.

39 Fredriksdals kyrka Kormålningen, som tillkom vid kyrkans 25-års jubileum 1982, är utförd av Kaj Järpearn. Inspirationskälla till målningen var Johannes Uppenbarelse med bland annat portarna i det nya Jerusalem och livets träd.

Andra besöksvärda kapell och kyrkplatser:

- 40 Bunns kapell, Ölmstad
- 41 Bråneryds kyrkogård med kapell
- 42 Dunkehalla kyrkogård med kapell, Jönköping
- 43 Skogskyrkogården med kapell, Jönköping
- 44 Östra kyrkogården med kapell, Jönköping
- 45 Svarttorps gamla kyrkogård
- 46 Annefors kyrkogård med kapell, Nässjö
- 47 Skogskyrkogården med kapell, Nässjö